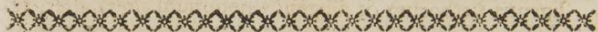

ftae rerum definitiones &c. Ac haec hoc quidem loco tantum obiter.

Notio distincta est, cujus notae noscuntur clare. Notio, si cogitatur cum suis notis, per se abit in formam cognitionis (propositionis.) Quare, quaecunque pertinere possunt ad studium distinctarum cognitionum, pertinent quoque hic loci ad studium distinctarum notionum solitariarum. Quod vero huc pertinentia praecpta in ea parte digniorem locum nanciscuntur, quae agit de studio distinctarum cognitionum, uberior eorum explicatio hinc illuc in partem libri proximam rejicitur.

PARS II. DE COGNITIONIBVS.

CAPVT I.

DE NATVRA COGNITIONVM.

§. 28.

Duae ideae confociatae cum data illa opera, ut altera alteram afficiat (a) h. e. altera alterius quasi lineamentum videatur esse, dicentur nobis *Cognitio*, sicut, si verbis expressae sunt, *propositio*, *enunciatio*. v. g. Cum Iesus minus iustam notionem Dei in animo feminae Samaritani-

maritanae afficere, eique quasi lineamentum τοῦ πνεύμα εἶναι (spiritualitatis) inducere vellet, nascebatur haec cognitio sive propositio *Deus est spiritus* Joh. IV. (b)

(a) *Afficere* hic erit, *notionem corrigere, mutare, amplificare, clariorem aut distinctiorem reddere* &c.

(b) *Propositio* & *enunciatio* sunt vocabula non directo res animi exprimentia. Vocabulum *axioma*, quo Cicero quoque usus est, à nostrorum temporum philosophis auctoritate Euclidis in eum usum conversum est, ut significet cognitionem ἀνατιρήτως ex definitione deductam. Verba quidem usu valent ut nummi: At diligentia verborum & diligentia notionum altera alteri respondet. Itaque ne ipsa notionum notio vacillet, propositionem h. e. notiones supra dicto modo consociatas, in quantum ut res animi considerantur, nominabimus *cognitionem*.

Ciceronianae locutiones sunt v. g. *extorquere ex animis cognitiones verborum* de Fin. l. 2. *tollere insitas perceptasque cognitiones Deorum* de N. D. l. 1. *in animis hominum informare Deorum notiones* l. 2. *Informare cognitiones mentibus* l. 1. Itaque his ipsis vocabulis hic utemur, cum hac tantum inter notiones & cognitiones arbitraria distinctione, ut notiones eas dicamus, quae, quantumvis ex aliis notionibus compositae sint, per se tamen solae supra dicti modi consociationem non involvunt, sed singulatim cogitatae partes tantum cognitionum sunt.

§. 89. *Quam notionem affici volumus, ea dicitur subjectum: illa, quae inducitur quasi*
C 5 pro

pro lineamento, *praedicatum*: sicuti in superiori cognitione, *Deus est spiritus*, notio *Dei*, quam Iesus in animo feminae affici volebat, est subiectum; notio *spiritus*, quam quasi pro lineamento induci volebat, *praedicatum*.

§. 90. Consequitur, ut expedita ratio dignoscendi subiectum & praedicatum sit, si animadvertimus, utram notionem is, qui cogitat aut loquitur, velit corrigi, mutari, amplificari, clariorem aut distinctiorem reddi. Ea enim subiectum erit.

Hoc vero animadvertitur

- 1) Ex contextu cogitationum aut sermonis. Illa enim notio non potest afficienda & proinde subiectum esse, quae non potest censerī praecipua & prior excitata esse v. g. Ioh. X, 7, 9, 12. antea jam notiones *ovilis*, *januae ovilis*, *Pastoris* &c. occupatae & excitatae fuerant. Facillime ergo intelligitur, cum Iesus dicit: *Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα* comm. 7, 9, & comm. 12. *Ego sum Pastor bonus*, notionem afficiendam h. e. subiectum non esse notionem personae Iesu (Ego;) sed notionem januae & Pastoris boni. Itaque subiectum est *janua* commate 9, & *Pastor bonus* comm. 12, quasi Iesus dicat: *Ianua illa sum ego: Pastor ille bonus* (de quo jam Prophetæ vaticinati sunt,) *sum ego*.

Aliquando contextus tacitè notionem afficiendam indicat, v. g. Gen. I, 2. *Spiritus Dei*

Dei incubabat super aquis. Praecesserat: Terra erat vasta & inanis. Supponebatur ergo excitata esse notio notioni terrae quasi opposita sc. notio aquae. Itaque aqua est subiectum, quasi forma recta dictum fuisset: quod ad aquas attinet, eae erant substratae incubationi spiritus Dei.

2) Ex causis & rationibus temporis aut loci.

Exteriores notae esse possunt. (1) Si animadvertere possum, utra notio sit illa, quae quaeritur *quid, quae, qualis &c.* sit, fecerit aut tulerit: ea enim semper est subiectum. (2) Accentus. In quam enim notionem accentus cadit, ea, nisi aliae rationes sese misceant, est praedicatum: v. g. in hac cognitione, *Ego sum pastor ille bonus*, accentus recte conijcitur in vocabulum *Ego*.

Quod videtur haec theoria notionum ingenti utilitati ad ordinandas notiones adolescentibus posse esse, dabimus exercitio eorum exempla quoque aliquot alia, dijudicatis subiectis & praedicatis ex auctorum scopo.

Gen. III, 19. *In sudore faciei comedes panem tuum.* Subiectum est; *comedes panem tuum*, quasi forma recta dicatur: *Comestio panis tui fiet in sudore faciei.* Sequitur secunda propositio: *donec rursus abeas in terram &c.* Haec subiectum est; *in sudore faciei comedes panem tuum*; quasi forma recta ponatur subiectum; *Comestio panis tui in sudore*

dore faciei, nam huic inducitur quasi lineamentum temporis quamdiu: *Manebit, donec rursus abeas &c.*

Act. XVII, 28. *In Deo vivimus, movemur & sumus.* Subjectum est *Deus*. Ea enim notio est praeoccupata & hanc voluit Apostolus afficere, corrigere &c. Contrariae vices subjecti & praedicati fuissent, si Apostolus, postquam notionem auctoris vitae, motus & naturae occupasset & excitasset, hanc quidem notionem auctoris voluisset corrigere; sicut tum forma recta fuisset: *Ille, in quo vivimus &c. est Deus.*

1 Tim. II, 15. Ἡ γυνὴ σωθήσεται &c. *Mulier servabitur per puerperium, si maneat in fide, amore &c.* Subjectum est: *Femina servabitur per puerperium*; quasi formam rectam dicatur: τὸ σωθῆναι &c. *Salus feminae per medias aerumnas puerperio annexas* (beym Kinderzeugen) Sequitur praedicatum: *Eveniet, si maneat &c.* Quaestio enim erit; *quomodo sive qua conditione femina servabitur per aerumnas puerperii?* Quare in verba illa διὰ τῆς τεκνογονίας neutiquam accentus conjici debet.

1 Tim. III, 2. Δεῖ Ἐπίσκοπον εἶναι μιᾶς &c. Subjectum est, non *Episcopus*, sed *Episcopus maritus*.

Semper in fide quid senseris, non quid dixeris,

ris, cogitandum, Cic. Subjectum est: Id quod semper in fide est cogitandum.

Repulsam propinqua spes solatur, Tac. Subj. est repulsam.

Nescire, quid antequam natus sis, acciderit, id est semper esse puerum. Cic. Subjectum est: nescire-acciderit.

Bene dormit, qui non sentit, quam male dormiat, Publ. Subjectum est: qui non sentit, quam male dormiat.

Ridiculum est odio nocentis perdere innocentiam, Id. Subjectum est: Odio-innocentiam.

Dolor decrescit, ubi, quo crescat, non habet, Id. Subjectum est non dolor, sed dolor decrescit: quasi forma recta subjectum ita pronuncietur: Diminutio doloris: eique tunc inducatur quasi lineamentum temporis, evenit, cum non habet, quod crescat.

Fuimus Troës Virg. Quod in compositionem notionis verbi fuimus ingreditur notio temporis praeteriti, subjectum est: Tempus, quod fuimus Troës: praedicatum est praeteritum; quare etiam in fuimus accentus conjiciendus.

Et tibi quod licet esse malo vel nocte vagari, Aut multis aliis rationibus insanire, Non haec libertas, sed prava licentia dici Debet. Marc. Pal. Subjectum est: Et tibi-insanire.

Fugiendo saepe in media fata ruitur, Liv. Strb-

Subiectum est, *Fugiendo*: quasi forma recta dicas: *Tò Fugere fata sive ratio fugiendi, est saepe ratio, -qua in media fata ruitur.*

Ponit personam amici, cum induit iudicis, Cic. Subiectum est: qui induit personam iudicis.

In re familiari laboriosior est negligentia, quam diligentia. Col. Columella non vult dicere, quid laboriosum sit, sed qualis negligentia sit. Itaque cum vult notioni negligentiae quasi lineamentum alicujus qualitatis inducere, ex quo negligentia in re familiari patri familias exosa fiat; negligentia est subiectum.

§. 91. Quoniam in formis loquendi per verborum modos Imperativos utique est confociatio notionum, in qua data opera volumus, ut notio notionem afficiat, consequitur ut utique Imperativi sint plenae propositiones v. g. *Veni tantundem est ac si dicas: Velim, jubeo, &c. ut venias: sive: Id quod moneo, jubeo rogo, hortor, precor &c. est hoc, ut venias. Quaestio enim erit, quid vis ut faciam. (a)*

(a) Genus humanum semper fuit ingeniosum in sua commoda praesertim quotidiana. Quoniam ejusmodi testificationes voluntatis sunt nimis per vitam humanam frequentes, in forma Imperativa quaesita sunt loquendi compendia. Vt itaque in studio compendii posita sit vera Imperativorum in omnibus linguis genesis.

§. 92. Quoniam vices, per quas in propositione aliqua notio haec subjectum, illa praedicatum est, pendent ex contextu cogitationum & sermonis; apparet, vices subjecti & praedicati levissimo mutatae cogitationis momento posse immutari. Esto cognitio sive propositio *Deus creavit mundum*. Si antea versatus sum in cogitatione de Deo, *notio Dei* erit subjectum, cui inducere velim quasi lineamentum majestatis ex auctoritate rerum. Si versatus sum in cogitationibus de mundo, *mundus* erit subjectum, cujus notionem afficere velim notione originis & causae existentiae, quasi forma recta dicas: *mundus creatus est à Deo*. Sin versatus sum in cogitationibus de creatore mundi: *Creator mundi* erit subjectum, quam notionem afficere velim notione personae determinatae.

§. 93. Cum praedicatum quasi pro lineamento esse debeat in sententiam certam, consequitur, ut id ita debeat concipi, ut sine novis ideis cum subjecto coalescere possit, quia alias novae ideae notionem praedicati variaturae essent, h. e. oportet praedicatum cogitari ut praedicabile concretum, non ut abstractum substantivum, aut ut pars. v. g. *Tres anguli* pertinent ad praedicatum trianguli, eorumque notio sunt quasi lineamentum notionis trianguli. Quoniam vero sine novis ideis. v. g. *non habere, postulare* &c. notio trium angulorum cum notione trianguli in certam sententiam coalescere nequit,

quit, consequitur, ut non *tres anguli* capi debeant pro praedicatione aut lineamento, sed *habens tres angulos, figura trium angulorum*.

§. 94. Illud quod hoc modo cogitatum praedicatum connectit cum subjecto, atque indicat, dedita opera agi subjectae notionis affectionem, correctionem &c. dicitur *copula*, cujus proprium verbum semper est verbum *sum* & quidem, quia varietas temporis variat praedicatum, hoc vero certum & constans esse debet, semper in praesenti, quae observatio deinceps in praecipis convertendarum propositionum nanciscitur usum.

§. 95. Copula illa aliquando exprimitur; ut *Deus est conservator*; aliquando in verbo latet; ut *Deus conservat*. Prioris modi dici solet copula *explicita*; posterioris generis *implicita*.

§. 96. In verbo *sum* aliquando totum praedicatum positum esse potest, copula in ipso illo verbo manente implicita: ut *Deus est*: i. e. *Deus est existens*.

§. 97. Potest, ut copula, quoniam nullius peculiaris notionis potestatem habet, plane reticeatur, id quod in lingua Hebraeorum & in sententiis in primis frequentissimum est, v. g. *Optima vindex insolentiae varietas humanae conditionis*, Val. Max. *Morbi supplicia luxuriae*, Sen. *Similitudo satietatis mater*, Cic. Quod vero modus cogitationes verbis exprimendi

ad Grammaticam pertinet; hoc vero loco nostra opera in ratione ipsarum cogitationum versatur, hic nihil interest, nisi cognoscere, an & quae notio afficienda sit, & utra duarum vicem lineamenti habeat.

§. 98. Potest porro, ut verbum *sum* non sit copula propositionis, sed subiecti aut praedicti pars. v. g. *Qui non est hodie, cras minus aptus erit.* Cum hujus propositionis subiectum sit, *qui non est hodie aptus*; apparet verbum *est* esse subiecti particulam.

§. 99. Cognitionem five propositionem diximus esse, si duae notiones consociantur NB. cum dedito illo consilio, ut altera alteram afficiat. Consequitur, ut duae notiones consociatae, si illud consilium absit, desierint esse cognitio five propositio. Sicuti v. g. non est propositio, si tantum per appositionem dico, *Deus creator coeli & terrae*: hac enim forma has notiones volumus intelligi in unam notionem conflatas esse.

§. 100. Quia quoque notio dedito consilio non afficitur, etiam si appositio habet formam propositionis, consequitur, ut quaecumque propositio, si adjuncta est notioni alicui tantum ut appositio, eo ipso desierit esse propositio, futura vero rursus propositio, si partium ejus analysi agitur. v. gr. *Deus creavit coelum & terram* est plena propositio; sed si dixeris aut cogitaveris *Deus, qui creavit*; haec

D

pro-

propositio defuit esse propositio, & considerata cum notione *Deus* coaluisse & ad unitatem redacta. Notio enim Dei per appositionem illam, *qui creavit*, determinatur quidem, & proinde quoque afficitur, sed ea determinatio superponitur in animo jam existere & tantum excitatione egere.

§. 101. Quia quoque notio data opera non afficitur, si plena propositio, tanquam una res, una historia, unum factum, una conditio &c. conflata est ex suis ipsius partibus in notionem unam, consequitur, ut propositio conflata in notionem unam, desierit esse propositio, & facta sit pars propositionis. v. g. *Tibi non licet esse malo* est plena propositio, sed si praeposita conjunctione *quod* dixeris, *quod tibi non licet esse malo*, illa propositio, exuta natura plenae propositionis, conflata censeretur in notionem unam, quae tantum pars propositionis esse possit. v. g. *Quod tibi non licet esse malo, libertas est.*

Quoniam sermo hominum sese latenter ad naturam rerum & notionum formavit atque accommodavit, ex hac theoria compositionis notionum vix dici potest quantum promanet ad notitiam naturae linguarum, constructionis periodorum, geneleos diversitatis partium Orationis, singulatim praepositionum, conjunctionum, interjectionum, imo etiam diversitatis modorum, qui sunt in conjugationibus verborum; quantum quoque

quoque inde compendii arcessi possit ad informandas linguarum syntaxes Grammaticas, cujus rei quantumvis paulum philosophicae modestum licuit experimentum capere. Digressio longior foret: Sed ecce Lector rei delineationem, quam, qui non curat, transfilire potest.

Primum quidem tenendum, quodlibet verbum Grammaticum, si consideratur ut nuda actio, passio, aut existentia, induere eo ipso naturam nominis substantivi. Has vices praestat Infinitivus, qui quidem in lingua Latina est nomen neutrius generis τετραπρωτον. v. g. Si dicis: *potest legere, vult legisse, &c. legere & legisse* est casus Accusativus, qui, si praepositio praecedat, est Gerundium in *dum*. Genitivus est *legendi*. Ablat. *legendo*. Dativus deest: nam in hujusmodi exemplo *non est solvendo*, illud *solvendo* ut ex Plauto apparet est ex Adjectivo Participio Passivo. Itaque ex hoc loco referatur Infinitivus cum suis Gerundiis in numerum nominum. Imperativorum Genesin habes, §. 91.

Veniamus ad constructionem periodorum. Essentiales ejus partes sunt Nominativus (subjectum grammaticum) & verbum finitum in Indicativo. v. g. *Petrus scripsit*. In numerum accidentalium partium refer *Objectum patiens*, (Accusativum.) *Objectum accipiens*, (Dativum.) *Locum ubi*, *locum quorsum*, *locum unde*, *tempus quando*, *tempus quamdiu*, *causam impellentem*, *causam finem*, *instrumentum*, *pretium*, *modum*, *comparatum*, *simile*, *quantitatem*, &c.

	Ponamus rude Exemplum	
Quintus	Subjectum Grammaticum (Nominativus.)	} Membra essentialia.
Scripsit	Verbum finitum.	
Epistolam	Objectum patiens (Accusativus.)	} Membra accidentalia.
Marco	Objectum accipiens (Dativus.)	
In suo Museo	Locus ubi.	
Ad Formianum	Locus quorsum.	
Kalendis	Tempus quando.	
Totam horam	Tempus quamdiu.	
Sua ipsius manu	Instrumentum, &c. &c.	

Nominentur hae partes membra & comparentur cum familia, in qua sunt pater & mater familias cum diversis famulis, quorum alius alias muneris vices obire debeat. Producat comparatio, ut quoque singulos famulos sui quemque muneris insignia gerere oporteat. Similiter cum aliud membrum gerat vices subjecti, aliud objecti, aliud loci, aliud temporis, instrumenti &c. oportet haec membra signata esse, ut appareat, quae sint illae partes, quas sustinent. Si membra sunt nomina, haec signa NB. sunt vel distincti declinationis casus, vel certa praepositio, vel simul utrumque. Ecce genesin Praepositionum; Eae non sunt membra periodorum, sed tantum reperta ut signa membrorum, sive potius ut insignia partium, quas repraesentant membra, & quidem tum, cum membra sunt nomina.

Quemadmodum vero singula membra familiae possunt habere peculiaria personae suae adjuncta, ita singula

la membra periodi possunt habere suas quaeque sibi peculiare appendices, notionem suam determinantes, amplificantes &c. Ejusmodi appendices, quas singula membra periodi sibi adjuncta habere possunt, sunt. (1) Adjectiva, ut *Quintus antiquus, epistolam verbosam.* (2) Genitivi, qui indicant rem, ad quam res refertur sive pertinet, ut *Frater Marci.* (3) Appositiones, ut *Quintus, Marci Frater.*

In superiori exemplo praeter verbum finitum omnia membra erant Nomina. Sed ut sint sub aperta forma Nominum, id non utique necessarium est. Videlicet, sicut plenae propositiones possunt se conflare in unam notionem, ita quoque plena periodus potest sese conflare in unum periodi membrum: id quod evenit, simulac NB. conjunctio praepositur. v. g. *Quod Quintus scripserit epistolam Marco, &c.* Haec sequentia observanda.

- I.) Si plena periodus, exuta natura periodi, se conflatur vel in subjectum (Nominativum) vel objectum patiens Grammaticum (Accusativum) in Latina quidem lingua signum fere perpetuum est conjunctio, *ut, quod* (quo pertinent quoque *ne, quin* &c.) aut vocabulum interrogationis. v. g. *Hoc facis* est plena periodus; sed si dico: *horror ut hoc facias: ut hoc facias* est Accusativus. Si dico, *ubi fui?* est plena periodus; sed si dico *nescio, ubi fuerim; ubi fuerim* est Accusativus, quod idem Nominativus foret; si dicerem: *nescitur, ubi fuerim:* qua occasione notare obiter licet, in lingua Latina vocabulum interrogandi, praepositum periodo in unum membrum conflatae, postulare plerumque conjunctivum. Si dico: *Athenienses Chersonesum colonos volebant mittere,* est plena periodus:

sed si dico: *accidit, ut Athenienses Chersonesum colonos vellent mittere; ut Athenienses - vellent mittere* est Nominativus.

Consequitur, ut periodus conflata in periodi subiectum aut objectum patiens h. e. in Nominativum aut Accusativum, possit considerari, ut verum nomen substantivum neutrius generis *διπρωτον*. v. g. *N. & A. hoc quod Deus creaverit &c.* quasi dicas *haec historia, haec res.*

II.) Si plena periodus, exuta natura periodi, sese constat in aliud aliquod membrum, quale est *tempus quando, tempus quamdiu, causa, finis &c.* signum conflationis etiam tunc in genere est conjunctio, signum vero determinati muneris, haec illa certa conjunctio: sicuti conjunctio *quia* signum est significans illam periodum, cui praeposita est, constatam esse in periodi membrum, quod est causa: sicut *ut* est signum significans *causam finem; cum, simulac, postquam, antequam* signum significans *tempus quando: donec, dum* significans *tempus quamdiu &c.* v. g. *Nuncius sese repraesentabat* est plena periodus; sed si dicas: *simulac nuncius sese repraesentaret, conjunctio cum* signum est indicans, periodum illam constatam esse in membrum unum, quod est *tempus quando*: fit ergo pars periodi, si dicis, *Quintus Marco epistolam scripsit, simulac sese repraesentaret nuncius.* Valet ergo in lingua Latina haec periodus conflata Ablativum temporis abolutum.

Excerpe hinc breviter haec in primis notanda

1) Quod praepositiones praestant apud nomina, id conjunctio-

junctiones praestant apud periodos conflatas (*). Utraque enim signa sunt membrorum, non membra ipsa.

- 2) Conjunctivi modi verborum in linguas irreperunt, ut verbum finitum in periodo conflata sese distingueret à verbo illo finito, quod est essentiale periodi, ceterum nullius necessitatis; sicuti nec semper conjunctiones conjunctivum postulant, nec in lingua Hebraea aliisque ejus similibus plane ullus conjunctivus existit. Interim ista genesis Conjunctivorum.

Haecenus duae fuerunt formae membrorum, rationes rei significantium, ut sint vel Nomina aut casu aut praepositione signata, vel periodi conflatae conjunctione signatae. Restat tertia forma rursus ex ingenio hominum, ad quotidiana compendia callido, profecta, scilicet, ut pro utraque forma sumatur adverbium. v. g. Pro *hoc die* dicere licet *hodie*, pro *quarto abhinc die nudius quartus*, pro *sine fascino*, aut *ut ne fascino quinquam*, praefiscine.

Conjunctiones & praepositiones sunt inter se sorores, quod utraque sunt insignia membrorum, sed proinde minime, ut ita loquar, sorores adverbiorum: haec enim in periodis sunt membra ipsa, genesis quidem nata ex studio compendii.

D 4

Inter-

- (*) Conjunctiones copulativae & disjunctivae v. g. &, vel, possent videri non periodis conflatis sed nominibus inservire. At tenendum istas, quanquam nudis nominibus praepositas, tamen inferre per se periodum, (propositionem) quae in tantum conflata videri debet, in quantum refertur ad id, quocumque à quo copulatio aut disjunctio fit.

Interjectiones restant: eae non sunt compendia membrorum, sed compendia plenarum periodorum, earum quidem praecipue, quae affectus animi indicant. v. g. Pro eo, ut homines dicere deberent, *miror, in admirationem rapior*, in sermone quotidiano, quaesito compendio, dixerunt *Vah!* &c.

Multo plura in hoc argumento notanda essent, nisi haec ea tantum agenda essent, quae naturam notionum & cognitionum explicant.

§. 102. Consequitur, ut singulatim, vel subjectum, vel praedicatum, vel utrumque propositionis possit constare totis periodis in quodcumque periodi membrum conflatis. v. g. *Tu haec fecisti* est plena periodus: sed si dico: *quia haec fecisti*: haec periodus conflata est in unum membrum repraesentans causam, & est subjectum in hac propositione: *Quia haec fecisti, esto execrationi omnibus animalibus.* Gen. III, 16. Haec verba, *cum mercede magna fallit*, sunt plena periodus: Item haec verba, *Operae pretium hoc est*, sunt plena periodus: Sed si dicis: *cum magna mercede fallit, tum cum operae pretium est*, utraque illa periodus cernitur coaluisse; ita ut subjectum sit *quod fallere ejus cum mercede magna*, cui inducitur lineamentum temporis *quando? existit cum operae pretium est.*

Rursus haec tota propositio fit conflata in unum membrum scilicet in causam finalem, & fit praedicatum in hac propositione Liviana: *Fraus fidem in parvis sibi praestruit, ut, cum ope-*

rae praetium sit, cum mercede magna fallat: in qua subjectum est *fraus* — praestruit, cui inducitur quasi lineamentum causae finalis, quasi forma recta dicas: *Haec res sc. quod fraus* — praestruit, habet hanc illam sibi causam finalem.

De qualitate propositionum.

§. 103. Potest imago corporea à pictore affici tam applicando quam demendo lineamenta. Cum quoque notiones aliae aliarum quasi lineamenta sint, simili fere modo notio aliqua potest affici vel applicando, vel demendo notionem aliquam.

§. 104. In qua propositione notio data opera afficitur applicando notionem, ea dicitur *propositio affirmans*, ut: *Deus est spiritus*: illa, in qua notio data opera afficitur demendo notionem, *propositio negans*, ut: *Deus non est corporeus* (a).

(a) Vocabulum negationis esse *non*, ita tamen, ut possit implicitum latere in vocabulis quantitatis *nullus*, *nemo* &c. ad genium linguarum pertinet.

§. 105. Quoniam propositio negans ea est, in qua subjecto sive notioni afficiendae notio, quae quasi lineamentum est, demitur, consequitur, ut vocabulum negationis non faciat per se propositionem negantem tum, cum est pars vel subjecti, vel praedicati. v. g. *Qui non est à me, est contra me*. Hic enim notio afficienda est: *ille, qui non est à me*, cui deinde

per praedicatum esse contra me non demitur lineamentum, sed applicatur. Sic longe differunt inter se hae propositiones: *Adam non potuit peccare & Adam potuit non peccare*: siquidem in illa negante propositione notio demenda est *potuisse peccare*: in hac affirmante notio applicanda *potuisse non peccare*; ita quidem ut *non peccare* cogitetur tanquam verbum unum.

§. 106. Quoniam res arbitrii est, negationem cum sua notione in unam notionem conflare, consequitur, ut, si lubet & expedit, omnibus propositionibus negantibus induere naturam propositionis affirmantis possis. v. g. Haec cognitio, *Deus non est corporeus*, fit affirmans, *si non corporeus* ut unam notionem consideras & cogitas: *Deus est non corporeus*: Sicut eodem modo affirmans fit haec: *Ille non potuit peccare*: si cogites in hanc formam: *Ille fuit talis, ut non posset peccare*.

De propositionis quantitate.

§. 107. Ex §§. 26. 27. repetendum, notiones plures, communibus proprietatibus inter se cognatas, una notione cogitare, averfo intellectu ab attributis non communibus, id dici *abstrahere*: notionem, in qua abstractio nulla fit, dici *notionem individui* sive *notionem singularem*: illam contra, in qua ejusmodi abstractio fit, *notionem universalem*. Potest vero in propositionibus notio afficienda sive subjectum esse notio
indi-

individui, ut *Petrus est mortalis*: potest eadem esse notio universalis, ut *homines sunt mortales*.

§. 108. Quod si notio afficienda sive subiectum est notio individui; *propositio* dicitur *singularis*: ut *Arius est haereticus*.

§. 109. Sin subiectum est notio universalis pluribus suis individuis aut speciebus communis, res porro versatur in individuorum, eâ notione universali comprehensorum, numero, qui quidem ad usum ratiocinandi ita duplex tantum sumitur, ut praedicatum appingamus vel numero individuorum toti, vel tantum illius numeri parti.

§. 110. Ejusmodi hoc modo cogitatus numerus individuorum, subiecto tanquam notioni universali subjacentium, dicitur *propositionis quantitas*.

§. 111. Si subiectum sit notio universalis, atque nos toti numero individuorum praedicatum appingi velimus, *propositio* dicitur *universalis*, ut: *beatissimi quique in hac vita obnoxii sunt calamitatibus*: sin tantum parti numeri individuorum, *propositio particularis*, ut: *quidam fluvii non sunt navigabiles*.

§. 112. Propositiones singulares in praeciputionibus syllogismorum equiparantur particularibus. Verum qui advertet, in propositionibus singularibus notionem appingi quidem
nume-

numeris individuorum singularibus, sed tamen simul numero individuorum toti, is facile maluerit propositiones singulares aequare universalibus: ut haec propositio, *discipulus Christi Iudas Christum prodidit*, valeat hanc: *Quicumque discipulus Christi Iudas fuit, Christum prodidit*: praesertim, quia in omnibus figuris syllogismorum ex puris singularibus recte concludere licet, cum ceteroquin ex puris particularibus recte praecipitur nihil sequi.

§. 113. Notae universalitatis in sermone sunt, *quicumque, omnis, quisque* &c. & cum negatione *nullus, nemo* &c. Notae particularitatis, *aliquis, quidam, nonnullus, non nemo*; & cum negatione, *quidam - non, non omnis* &c. quae notae, si sunt expressae, *propositio dicitur definita*; sin secus *indefinita*.

§. 114. Nota quantitatis, v. g. *omnis* &c. non faciunt per se propositionem universalem, cum est pars vel subiecti vel praedicati. v. g. *Omnes Apostoli sunt duodecim*. Subiectum enim est in universis ambobus verbis: *Omnes Apostoli*. Quid ergo quantitatis est in hac propositione? Particularem non licet dicere. Est ergo singularis. Quoniam vero singulares pares sunt universalibus, res rursus recidit ad universalitatem. Est ergo rursus propositio universalis, ita tamen, ut maneat, esse vocabulum *omnes* partem subiecti; neque in eo ullo modo inesse notam universalitatis. Possset vero cum veritate, quam

quam non sine soloecismo, dici: *quicumque sunt omnes Apostoli, ii sunt duodecim* (*). Atque haec sunt graeculae levitates.

§. 115. Consequitur, ut, habita ratione quantitatis & qualitatis simul sumtae, propositio sit quadruplex: vel universalis affirmans, ut: *Omne sanctum est inviolabile*: vel universalis negans, ut: *Nullus nequam frugi*: vel particularis affirmans: ut: *Quoddam leve viaticum grave*: vel particularis negans: ut: *non omnes intrepidi sunt magnanimi*.

De propositionis simplicitate aut compositione.

§. 116. Propositio, in qua notio una afficitur notione una, h. e. in qua unum subjectum, & praedicatum unum est, dicitur *propositio simplex*, ut: *Deus est spiritus*. Illa, in qua vel subjecta plura, vel plura praedicata sunt, dicitur *propositio composita*, ut *Deus est rerum creator & conservator*.

§. 117. Itaque simplicitas propositionis posita est in utriusque notionis unitate, h. e. in unitate subjecti & unitate praedicati. Quemadmodum vero ex superioribus apparet; unitatem subjecti aut praedicati non per se tollit notionis

(*) Eadem ratio est vocabuli *aliquor* aut *aliqui*, v. g. in hac vili captione: *Aliqui cancri istius regionis aequant magnitudine bovem*. Intelligendi enim dantur *aliquos* cancri junctim alius juxta alium positi.

tionis compositio, dummodo partes componentes coaluerint in notionem unam. Sic unitas notionis non tollitur nec appositionibus, v. g. si dico: *homo, qui erranti comiter monstrat viam*; neque tum, cum infinitivus multa adjuncta habet. v. g. *Posse liberalitate uti, non spoliantem se patrimonio*; neque tum, si propositio aliqua implicat plures notiones substratas antecedentes. v. g. *Deus miseretur nostri*, in qua cognitione latenter inest haec, *nos sumus miseri*; neque tum, cum species adest propositionis plenae, conjunctiones vero *ut, quod*, aut vocabula interrogandi signum fecerunt, totam propositionem conflatam esse in notionem unam. e. g. *Quod Deus creaverit mundum; cur Deus creaverit mundum &c.* vid. §. 101. Et quota quaeque notio est, quae non sit composita, si in rationes vocare velis omnes eas, quas notio aliqua vel ut substratas & antecedentes, vel ut pertinentes ad naturam suam supponit (a).

(a) Alia quidem erit ratio, si dixeris aut cogitaveris: *Deum creavisse mundum ex nihilo & quidem sex diebus memoriae proditum est à Mose*: ubi dedita opera in priori articulo duo cogitantur materia & tempus creationis. Haec enim propositio evadit composita, quia insunt hae duae propositiones: *Deum creavisse mundum ex nihilo memoriae proditum est à Mose & Deum creavisse mundum sex diebus memoriae proditum est à Mose.*

§. 118. Propositio, quae ita duobus articulis constat, ut prior significet conditionem, ea dicitur *conditionalis* sive *hypothetica*. v. g. *Si Deus est animus, animo quoque est colendus*. Tum quoque prior articulus, ut in superiori exemplo, *Si Deus est animus*, dicitur *antecedens*: alter ut in eodem exemplo, *Deus animo est colendus*, dicitur *consequens*. Vis vero illa, quae in antecedente inest ad vindicandum sibi consequens, *consequentia*. Vocant vero etiam antecedens *hypothesein*, consequens *thesin*.

§. 119. Referri haec propositio solet in numerum propositionum compositarum, ideo quidem, quia duo membra habent, quorum utrumque separatim speciem propositionis habet. At superiora praecepta docuerunt, quomodo plenae cognitiones in unam notionem, plenae propositiones in unum ita dictum terminum, plenae periodi in unum periodi membrum sese conflare possint: ostensum quoque est, signum conflationis periodorum in sermone fere perpetuum signum esse conjunctionem Grammaticam, eamque vel expressam vel suppressam: Ex quo porro consequitur, ut illa propositio, quae conjunctione *si, nisi* &c. signata est, exuta natura propositionis, coaluerit in unam notionem, unum terminum, unum periodi membrum, nec tunc ante propositionem plenam rursus referat, quam novum verbum, novum consequens sibi additum habeat.

In

In summa: Quoniam propositio quaelibet conditionalis, dummodo conditio una & consequens unum sit, propositio unius subjecti & unius praedicati est; consequitur, ut propositiones conditionales per se sint in numero propositionum simplicium non minus ac haec propositio: *haec conditio habet hoc consequens*; aut haec aequalis: *quaecunque huiusmodi conditio habet hoc consequens*.

Eodem modo propositiones, quarum antecedens causam ponit, non minus simplices propositiones sunt, ac haec: *Haec causa habet hoc effectum*: sicuti haec propositio: *quia hoc fecisti, execrabilis esto*: non minus simplex propositio est, quam haec: *Hoc tuum factum habeat consecutionem execrationis tui*.

§. 120. Quare si antecedens & consequens habent idem subjectum grammaticum (eundem Nominativum) sive ad idem subjectum redigi possunt, propositionem conditionalem nullo negotio in formam rectam propositionis vulgaris convertere poteris, si conditionem tanquam fundamentum praedicati, subjecto per appositionem addas, v. g. hanc propositionem conditionalem, *si aquae te immerseris, madefies*, ita reduxeris: *quicumque aquae se immerserit, madefiet*.

§. 121. Itaque propositiones conditionales referunt semper propositiones simplices quantitatis universalis, quarum compendia habendae

bendae sunt tum, cum abstractio partium conditionis ad propositionis universalitatem molestior est.

§. 122. Quoniam ea periodus, quae conjunctionem *si* sibi praepositam habet, non jam est periodus aut propositio, sed tantum membrum repraesentans conditionem, consequitur, ut periodus conflata, quae conjunctionem *si* sibi praepositum habet, possit esse non modo subjectum, sed & pro re nata praedicatum: Sicuti praedicatum est in hac propositione: *Pars beneficii est, quod petitur, si belle neges*: quae valet hanc: *Pars beneficii illius, quod petitur, est belle negare*.

§. 123. Ad simplices propositiones referendae quoque illae, quas, quia veritatis aut falsitatis modum exhibent, *modales* appellant; quales sunt, quae exprimuntur per *neesse, impossibile, contingens, possibile*. v. g. *Neesse est trianguli angulos conficere in universum CLXXX. gradus*. Dummodo enim praecipavi cogitationem, continere illos angulos in universum tot gradus; tota illa cogitatio cogitur in notionem unam, cui inducitur porro lineamentum necessitatis. Neque ejusmodi propositio magis composita est, quam si dicam: *triangulum posse habere quatuor angulos falsum est*. Hoc enim si dico, ostendo jam cogitationem de $\tau\phi$ habere triangulum quatuor angulos occupatam esse, eique me porro inducere lineamentum

mentum falsitatis aut quodcunque aliud. Quod vero, v. g. praedicatum, *necesse est*, involvit duo, h. e. & veritatem simplicem, & necessitatem veritatis, hoc non magis propositionem compositam videtur facere, quam mille alia praedicata, saepe uno verbo innumeras alias notiones praecedaneas involventia.

§. 124. In numero propositionum simplicium sunt quoque, quas vocant *relativas*. v. g. *qualis rex, talis grex*. Si enim occupata est notio gregis, grex erit notio afficienda & propterea subjectum, cui deinde inducitur lineamentum qualitatis: scilicet *esse talem, qualis rex est*: quod quidem praedicatum non magis est compositum, neque magis facit propositionem compositam, quam tum, cum dico: *bis duodena sunt tot, quot sunt sex ducta quater*. Quid enim ad compositionem propositionis interest, utrum quis praedicatum cogitet plane per τὸ esse XII. an per anfractum comparationis alicujus? Quare simplex quoque est propositio illud Ennii: *Homo, qui erranti comiter monstrat viam, quasi lumen de suo lumine accendat, facit*.

§. 125. In eodem numero propositionum simplicium habendae sunt propositiones dictae *restrictivae*: quarum notae sunt particulae, *habita ratione, quod attinet ad* &c. v. g. *Homo ratione animae est immortalis*. Si enim nulla nisi notio occupata est hominis, *homo* subjectum erit, *im-*

mor-

mortalis ratione animae praedicatum. Sin notio occupata & afficienda est notio *hominis animae: hominis anima* erit subiectum, *immortalis* praedicatum.

Sed plurimae illae praeceptiones de propositionibus *exponibilibus, modalibus* &c. earumque nitidae phrasae gemmae, v. g. *homo, qua animam, quoad corpus*, plus fastidiendae nugacitatis habent, quam aut soliditatis aut utilitatis, siquidem illa vocabula exceperimus, quae faciunt in re literaria commodum loquendi compendium.

§. 126. In quibus propositionibus per compendium uni notioni inducuntur aut demuntur notiones plures, aut una notio pluribus, aut plures pluribus idque singulatim, eae dicuntur *propositiones copulativae*, & sunt manifeste propositiones compositae. v. g. *Virgilius & Horatius sunt Poëtae*.

§. 127. In numero vero propositionum copulatarum quoque illae sunt, in quibus alterutra notio ita habet varia adjuncta, ut in singula advertantur singulae cogitationes. v. g. *Iudas prodidit Christum, Magistrum, Deum, furtivi XXX nummorum pretio, capitalibus hostibus*. Hic tot praedicata sunt, quot sunt notiones, quibus notionem personae Iudae data opera affici volo. Notae ejusmodi pluralitatis sunt vel particulae *& quidem* &c. vel singuli in singula vocabula accentus.

§. 128. In quibus propositionibus plura sunt subiecta, aut plura praedicata ita posita, ut

tantum unum eorum verum locum subjecti aut praedicati habere velimus, eae dicuntur *disjunctivae*. v. g. *Senatori, qui nec aderit, aut causa aut culpa esto*: ubi subjectum est *Senator*, & praedicatum, *vel debens habere causam, vel debens habere culpam*. Hujusmodi propositio est composita: quia compendium est harum propositionum: *cuicumque Senatori absenti causa non erit, culpa erit: & cuicumque culpa non erit, causa erit*: item *cuicumque causa erit, culpa non erit* & retro.

Earum notae sunt conjunctiones disjunctivae, *vel, aut*, & cum disjunctio miscetur cum conditione: *sive*.

§. 129. In quibus propositionibus plura subjecta ita sunt opposita, ut praedicatum de uno subjecto affirmetur, de reliquis negetur, vel contra: aut plura praedicata ita sunt opposita, ut alterum affirmetur de subjecto, reliqua negentur, vel contra, eae dicuntur *adversativae*. v. g. *Res turbidae consilium non solum expetunt. Fortes & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed propulsant injuriam*.

Hujusmodi propositio est composita. Insunt enim in illa superiori hae propositiones: *res turbidae expetunt consilium: res turbidae non expetunt solum* &c. Earum quidem notae sunt conjunctiones adversativae; *sed, verum* &c.

§. 130. In quibus propositionibus, vel subjectum, vel praedicatum notam habet, qua signifi-

gnificetur, alia subjecta aut praedicata excludi: (quales notae sunt, *solus, unicuique, unus, tantum* &c.) eae dicuntur exclusivae ut: *sola virtus nobilitat*. Huiusmodi propositio est composita, quia insunt hae propositiones: *Virtus nobilitat: Aliae res non nobilitant*.

§. 131. In quibus universalibus propositionibus, vel subjectum, vel praedicatum, vel eorum partes ita universaliter sumuntur, ut aliquid excipi velimus, eae dicuntur *exceptivae*; v. g. *Sapientis est, nihil praestare praeter culpam*. Haec propositio est fere inversa exclusiva. Insunt vero hae propositiones: *Sapientis officium est praestare culpam: Sapientis officium non est praestare aliquid aliud*.

Earum notae sunt, *praeter, praeterquam, excepto, si discesseris, &c.*

De variationibus propositionum & quidem,

1) De Conversione.

§. 132. Propositio sunt duae notiones, quae data opera eo consilio consociatae sunt, ut altera (praedicatum,) alteram (subjectum,) afficiat, §. 88. Quod vero haec non illa altera sit notio afficienda (subjectum,) id positum est solummodo in contextu cogitationum & cogitantis consilio, §. 92. Itaque per se relatio inter duas eo modo consociatas notiones est ita mutua, ut ex ipsa natura propositionis consequatur aliqua,

qua, in qua vices subjecti & praedicati permutatae sint.

Negotium vero faciendi, permutatis vicibus subjecti & praedicati, ejusmodi inversam propositionem, cujusmodi ex ipsa natura substractae propositionis ejusque singularum notionum consequitur, dicitur vocabulo factō technico *conversio*: qualis sit, si v. g. haec propositio, *aurum est metallum gravissimum*, mutatur in hanc, *metallum gravissimum est aurum*.

§. 133. In aliquibus propositionibus permutatio illa fieri potest manente eadem quantitate: ut, *quodcunque principium actionis aut motus internum habet, id vivum est*: cujus conversa est, *omne vivum principium actionis aut motus internum habet*.

Ejusmodi conversio, in qua quantitas manet, dicitur *conversio simplex*.

§. 134. Hanc propositionem, *omnis homo est mortalis*, si eodem modo convertere vellem, ut dicerem, *omne mortale est homo*; falsa evasura esset: Quare ut eadem veritas maneat, quantitas est mutanda hoc modo; *aliquid mortale est homo*.

Hujusmodi conversio, in qua quantitas mutatur, dicitur *conversio per accidens*.

§. 135. Aliud & in usum reductionis syllogismorum excogitatum genus conversionis est, si in locum subjecti & praedicati substitutio utriusque

que contradictorium, v. g. in locum hujus, *O. homo est mortalis*, hanc; *Omne non mortale est non homo*: aut in locum hujus: *Nemo pius est, qui pietatem cavet*, hanc, *quicumque pius est, pietatem non cavet*. Huic generi nomen impostum Conversionis per *Contrapositionem*.

Quia semper negatio potest cum praedicato conflari & ad unitatem redigi, omnes propositiones possunt considerari ut affirmantes, §. 106. Hoc facto simplex fit forma horum ex natura propositionum atque conversionis manantium praeceptorum.

- 1) Ex quacunque propositione ita consequitur conversa particularis, ut haec conversa particularis in ea existimanda sit inesse, & per se simul intelligi, v. g. in hac propositione, *quaecunque bene facta male locata, male facta sunt*, per se inest & intelligitur haec conversa particularis, *aliqua male facta sunt bene facta male locata*.
- 2) Omnia praedicata (pura, non per contrapositionem inmutata) existimanda sunt ad sua subjecta non aliud jus habere, quam jus particularitatis, v. g. siue dicas *omnis*, siue dicas *aliqua philosophia est amor sapientiae*; ex ipsa quidem natura propositionis non alia conversa pura consequitur, quam haec particularis, *aliquis amor sapientiae est philosophia*; quamvis aliunde accidat, ut vera quoque sit haec, *omnis amor sapientiae est philosophia*.
- 3) Ex quacunque propositione universali ita per se consequitur conversa universalis per contrapositionem, ut haec conversa existimanda sit in ea inesse & per se si-

mul intelligi: v. g. In hac propositione, *omnis avis est alata*, per se inest atque intelligitur haec; *quod non alarum est, non est avis*: & in hac, *nemo moeret suo incommodo*, haec, *quicumque suo incommodo dolet, eo ipso non moeret*.

Haec praeceptiones infra usui esse possunt.

2) De Propositionum Oppositione.

§. 136. Propositiones, quae ita inter se pugnant, ut non possit utraque esse vera, eae dicuntur *oppositae*.

§. 137. Pugnant inter se hae duae propositiones: *Omnis carbo est ater*: *Nullus carbo est ater*; item, *O. carbo est ater*: *O. carbo est candidus*: aut hae, *O. carbo est maxime ater*, & *O. carbo est minime ater*. In his propositionibus ita extrema ponuntur, ut possit medium aliquod habere locum. Nam inter *omnem rem*, & *nullam rem*, interest medium *aliqua res*, & inter *candidum* & *atrum* multi interfunt colores *intermedii*.

Ejusmodi vero propositiones oppositae, in quibus ita extrema ponuntur, ut medium aliquod possit habere locum & propterea utraque propositio falsa esse, dicuntur *contrariae*.

§. 138. Pugnant porro inter se hae propositiones, quarum altera est universalis, altera opposita particularis. v. g. *O. fluvii habent manifestum ostium & non omnes habent*, sive *quidam fluvii non habent manifestum ostium*. In his ita
duo

duo pugnancia ponuntur, ut medium aliquod non possit habere locum & proinde necesse sit, ut altera propositio vera sit, altera falsa.

Propositiones vero duae ita oppositae, ut medium aliquod non possit habere locum, & proinde necesse sit, ut altera vera sit, altera falsa, eae dicuntur *contradictoriae*, utpote quibus is uti debet, qui alii ita contradicere vult, ut ne neuter possit habere causam falsam.

Oppositio inter duas propositiones particulares, quam *subcontrariam* dicunt, non est vera oppositio.

§. 139. Oppositae videntur hae propositiones: *Homo est mortalis: Homo non est mortalis*. Potest tamen utraque esse vera, si hominem divides, & in altera propositione *hominem intelligas ratione corporis*, in altera *eundem hominem ratione animae*. Idem potest evenire, si diversus est respectus, diversum tempus.

Quare artis Praeceptores, ut cavillationibus aut temeritati disceptantium obicem objicerent, edicto suo caverunt, ut tantum illa *oppositio justa* haberetur, *si praedicatum idem de subiecto eodem, secundum eandem partem, eandem speciem, aut idem individuum, eodem respectu ac tempore affirmaretur, vel negaretur*.

3) De Propositionum Subalternatione.

§. 140. Propositioni universali supponere suam particularem, aut singularem, dicitur *subalternatio*.

ternatio. Quo facta universalis illa dicitur *subalternans*: angustior illa propositio *subalternata*.

Haec & hujusmodi hic tantum eo consilio commemorata sunt, ut, cum semel institutum esset in tenore praecceptorum permanere, ea ne frustra requirerentur.

CAPVT II.

DE ORTV COGNITIONVM IN ANIMIS HOMINVM.

§. 141. **O**rtus cognitionum (propositionum) in animis hominum eadem est ratio, quae originis notionum singularum, sicuti fere nullae notiones singulae in animum venire singularim possunt, quin simul vel notas, vel alia plura adjuncta, & proinde cognitiones repraesentent.

Ac primum quidem, qui animum nostrum nullo cujusquam organi intervallo sola efficacia voluntatis iussit ex nihilo prodire, eum per se certum est, posse manu quasi contigua nullo instrumenti aut sensuum intervallo in hoc eodem animo quoque plenas cognitiones procreare. Cujusmodi originis rationem necesse est fuisse in cognitionibus divinorum mysteriorum, quas illi viri nacti sunt, quibus eas Deus impressit primis, §. 11.

§. 142. Sicuti eadem ratione consequitur, ut, qui potest manu quasi contigua nullo organi

ni